

Наташа П. РАКИЋ¹

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Центар за научноистраживачки рад

ИЗАЗОВИ ДЕФИНИСАЊА (ПОСТ)КОЛОНИЈАЛНЕ АФРИЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ НА ОСНОВУ ОДАБИРА ЈЕЗИКА КЊИЖЕВНОГ ИЗРАЗА²

(Пост)колонијално и (пост)мигрантско искуство Африке преточено је у усмена и писана сведочанства која чувају сећање на колонијалну прошлост, борбу за ослобођење, као и борбу за одрживост афричких идентитета у (пост)колонијалном свету обележеном новим облицима колонијализма, миграцијама, национализмом, измештањем и хибридизацијом. О (пост)колонијалној Африци говори се и пише претежно на језику некадашњих колонизатора, док се аутохтони афрички глас једва чује. О Африци пишу и говоре они који настањују афрички континент, као и они који му припадају по пореклу, али не и по месту рођења и живљења. Афричка књижевност на основу језичког одабира и већих могућности за објављивање на Западу све се мање обраћа Африци. Наведене хетерогености указују на то да је неопходно испитати да ли је и како је могуће дефинисати савремену (пост)колонијалну афричку књижевност узимајући у обзир мноштво језика на којима она настаје. Ослањајући се на радове теоретичара афричких књижевних студија и ставове савремених писаца афричке књижевности у раду ће бити изложена комплексност једнозначног дефинисања савремене (пост)колонијалне афричке књижевности пратећи три основне линије на основу којих се она (не) може дефинисати као таква – језик афричке књижевности, идентитет афричког писца и одабир публике којој се обраћа.

Кључне речи: афричка књижевност, језик, питање језика, (пост)колонијализам, афрички писци, идентитет, Нгути ва Тионго, Чинуа Ачебе, Африка, Запад

На катедрама широм европских и америчких универзитета нуде се предмети афричке књижевности (уместо афричких) на којима се ишчитавају дела писаца са афричког континента или она чија је радња смештена у Африци, под условом да су написана на једном од три језика која су говорили европски колонизатори – енглеском, француском и/или португалском. У веома ретким случајевима у академским се круговима обрађују дела написана на једном од око 2000 језика којима се, према статистици из 2022. године, служи приближно 1,43 милијарде људи који насељавају

1 natasa.rakic@filum.kg.ac.rs; natasarakick@gmail.com

2 Истраживање спроведено у раду финансирано је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/ 200198).

афрички континент. Непрепознавање ових дела ван афричког континента може се оправдати тиме да су многи афрички језици својствени само одређеној етничкој заједници и да нису предмет ширег изучавања. Бројна дела остају у домену усмене књижевности јер поједини афрички језици не познају писмо или нису довољно језички богати да би се на њима могла писати књижевна дела. Још један проблем са којим се сусрећу афрички писци који су се определили да пишу на једном од аутохтоних језика јесте оскудан број издавача који би били заинтересовани за објављивање тих текстова, као и узак читалачки круг који познаје језик којим писац пише. Из наведених разлога, којима се мора додати мигрантска позадина, многи савремени афрички писци попут Абдулразака Гурне, Таје Селаси, Чимаманде Нгози Адичи, Мазе Менгисте, Новиолет Булавајо и други, бирају један од три доминантна језика, најчешће енглески, како би књижевно уобличио своја искуства. Из наведеног се може закључити да је термин афричка књижевност само кровни појам за мноштво књижевних дела која се на основу различитих критеријума могу убрајати у ред дела афричке књижевности.

Тоуп Фоларин, амерички писац нигеријског порекла, добитник је награде Кејн за афричку књижевност (Caine Prize, 2013)³ за кратку причу под називом *Чуго* чија се радња одвија у Америци. Фоларин је први добитник ове престижне награде намењене афричким писцима који је рођен у Америци. Он је у раном детињству био само једном у Нигерији и себе сматра истовремено Американцем и Нигеријцем у дијаспори (наведено у Алисон 2013). Додела награде Фоларину представљала је догађај који је уздрмао постојеће оквире помоћу којих је афричка књижевност могла да буде дефинисана. Указало се на то да се дела Африканаца/Афроамериканца у дијаспори⁴ могу сврстати у афричку књижевност чак и када аутор није рођен на тлу Африке, не пише једним од бројних афричких аутохтоних језика, не објављује своје дело на тлу Африке, нити се радња дела одвија у Африци.

3 Награда Кејн за афричку књижевност (Caine Prize) основана је 2000. године са циљем да се широј читалачкој публици приближе дела писаца са афричког континента или из афричке дијаспоре написана на енглеском језику.

4 Афричка дијаспора јесте појам којим се означава заједница људи из Африке и потомака аутохтоних Африканаца који су доспели на ново тло ношени таласима трговине робљем и миграцијама. Према статистици, у Америци је највећа афричка дијаспора (47 милиона становника), а за њом следе оне у Бразилу (29 милиона становника) и на Хаитију (10 милиона становника). Афричке дијаспоре образоване су у Европи, Азији и Аустралији. Афричка унија сврстава их у део афричког континента и сматра их значајним елементом који доприноси изградњи афричке заједнице и одржању афричких идентитета. Афричка унија наводи на својој званичној интернет страници да афричку дијаспору чине „људи афричког порекла, без обзира на њихово држављанство и националност, који живе изван афричког континента и који су спремни да допринесу развоју континента и изградњи Афричке уније”. Више података о Афричкој унији може се пронаћи на страници <<https://au.int/en/diaspora-division>>.

Енглеско-америчка списатељица пореклом из Нигерије и Гане, Таје Селаси, у говору одржаном на Међународном фестивалу књижевности у Берлину 2013. године изјавила је да „афричка књижевност не постоји” (Селаси 2013). Како је у наведеном говору објаснила, њена намера није била да поништи постојање вишевековне усмене и писане речи настале на афричком континенту и оне написане о њему, већ да укаже на то да у савременом (пост)колонијалном друштву обележеном миграцијама и глобализацијом не можемо говорити у категоријама које уопштавајући појмове врше редукцију и стереотипизацију истих. Селаси се у наведеном говору позвала на тезе које је Едвард Саид развио у чланку под називом *Глобализација књижевних студија* (Саид, 2001) у коме тврди да је дошло до „драстичних промена у начину на који се проучава књижевност” (64). Проблематичне су досадашње идеје да књижевност постоји унутар националних граница и да теме које се књижевно обрађују постоје само у сталном и препознатљивом облику. Он сматра да су деколонизације Азије и Африке, као и раст политичке (само)свести неевропских народа уздрмали темеље европског погледа на свет што наводи на то да се евроцентричне претпоставке и термини морају преиспитати (исто). Антиколонијалне борбе и процеси деколонизације широм Африке резултирали су масовним миграцијама и стварањем афричких дијаспора широм света из којих се све чешће чују књижевни гласови који говоре на језику нове средине не само о афричкој (пост)колонијалној прошлости или о културном, природном и етничком богатству Африке већ проширују спектар тема унутар дискурса афричке књижевности бавећи се хибридниим карактером својих идентитета, искуством миграције и проналажењем места у новом друштву и на светској књижевној сцени.

Из наведеног се може наслутити да одабир језика помоћу кога ће се (пост)колонијално и мигрантско искуство афричких писаца од средине 20. века до данашњих дана књижевно уобличити, њихово порекло, место живљења, мноштво тема којима се баве и скромне могућности да се дела афричке књижевности објављују у Африци проблематизује у великој мери дефинисање савремене афричке књижевности. Пред овај рад поставља се захтев да се сагледају изазови одабира језика на коме ће се писати афричка књижевност, као и последице истог.

(САМО)ДЕФИНИСАЊЕ АФРИЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ ПУТЕМ ЈЕЗИКА

Долазак европских мисионара и војника на афричко тло од почетка деветнаестог века означава прекид развоја аутохтоних језика и културних светова Африке и истовремено насилну имплементацију европских језика – енглеског, француског, португалског и немачког – и европских културних образаца на афричко тло. Учионице мисионарских школа су се, поред бојног поља, показале као најподесније место за потчињавање

душе колонизованих. Како Тионго (1986: 9) наводи, „језик је био најзначајније оруђе путем кога је колонијална сила фасцинирала и држала заточену душу колонизованих. Метак је био средство физичког потчињавања, а језик духовног.” Укидање матерњих и наметање језика европских колонизатора значило је за становнике афричког континента одељивање од своје културе, прошлости, историје и нације. Немали број афричких писаца, припадника генерације која је учествовала у антиколонијалним борбама средином 20. века се кроз своја књижевна остварења, студије и интервјуе осврће на историјски период активне колонизације своје домовине као период када је не само афричка земља, већ и афричка душа подељена. Нгути ва Тионго се присећа да је у школи морао да учи енглески језик и да је само он био признат као језик, да није било дозвољено служити се матерњим језиком у школи и да би то за последицу имало различите казне, док је употреба енглеског била подстицана и награђивана. Познавање енглеског било је главно средство помоћу кога се одређивао напредак детета на лествици формалног образовања (11–12). Забрињавајуће је то што је период колонизације трајао, посматрајући људску историју, релативно кратко и да је овај модел образовања задржан као трајна и позитивна последица колонијализма. Мбагву и Обиора (2007: 148) наводе да у Африци не постоји ниједна земља чији је званични језик само неки од аутохтоних језика, што указује на то да је познавање и употреба страног језика обавезан чинилац свакодневице⁵. Језици европских колонизатора, а нарочито енглески и француски, били су и остали магична формула за приступ елити образованих грађана афричких земаља и као такви су надвладали аутохтоне књижевне гласове Африке.

„Језик је носилац културе, док је култура носилац, нарочито кроз говор и књижевност, читавог скупа вредности помоћу којих можемо да спознамо себе и наше место у свету”, наводи Нгути ва Тионго у студији *Декolonизација ума*⁶ (1986: 16). Од највећег значаја за очување бројних афричких култура и мапирање њихових идентитета представља питање језика којим ће се становници афричког континента служити. Тионго је у интервјуу за *The Nation* изјавио да 90 процената афричког становништва говори различите језике, али да су колонизатори систематски радили на потирању афричких језика тако што су их претварали у оружје против Африканаца. Тионго препознаје да је језик увек био средство рата и важан елемент у успостављању и одржавању колонијалне владавине (Тионго у Инани 2018). Он закључује да би требало да ослобођење од колонијалних окова буде праћено одбацавањем језика колонизатора и улагањем у развој аутохтоних афричких језика. Књижевност написана на

5 На интернет страници <https://www.nationsonline.org/oneworld/african_languages.htm> могу се пронаћи подаци о званичним језицима свих афричких земаља.

6 *Још једно јуширо на дан стварања* Чинуге Ачебеа (1975), *Мили, књижевности и афрички свет* Волеа Сојинке (1976) и *Декolonизација ума* Нгутија ва Тионга (1986) представљају најзначајнија дела афричке књижевне критике.

једном од аутохтоних језика Африке чини се важним средством у борби за ослобођење афричког духа од колонијалних окова.

Један од најзначајнијих догађаја на коме се активно говорило о положају афричке књижевности⁷ била је Конференција афричких писаца који пишу на енглеском језику (енг. A Conference of African Writers of English Expression)⁸ одржана 1962. године на универзитету Макарере у Кампали, главном граду Уганде. Из назива конференције се читава њена искључивост јер писци који су писали на једном од аутохтоних афричких језика нису могли да учествују на догађају који је представљао прекретницу у историји афричке књижевности. Конференција у Кампали је требало да изнедри критеријуме на основу којих би се могла дефинисати афричка књижевност узевши у обзир потешкоће које узрокују одабир језика, теме, порекло и национална припадност писаца чија се дела сврставају у ред афричке књижевности. Многи афрички интелектуалци попут Нгуџија Ва Тионга и Обија Валија осудили су сам догађај сматрајући га још једном приликом да се унизи изворна афричка књижевност настала на једном од аутохтоних језика. Оби Вали је у чланку под називом *Афричка књижевност и њорсокаку* назвао ову конференцију „врхунцем напада на покрет Негритуде (*La Négritude*) и рад Леополда Сенгора и Емеа Сезера”, као и „победом над Амосом Тутуолом” (1963: 13), у то време једним од најзначајнијих афричких писаца. Тутуола као и многи други који нису одабрали енглески језик за језик свог књижевног израза нису присуствовали овом догађају, нити се о њиховим делима говорило. Вали је закључио да је последица афричке књижевности на енглеском језику „књижевност којој недостају крв и устрајност” и да „не доприноси процесу самообогаћења” (исто) јер некритичко прихватање писања на енглеском или француском језику не даје шансу правој афричкој књижевности. Пишући овај чланак као реакцију на одржану конференцију, Оби Вали се определио за једну од две књижевне струје које су постале подједнако снажне на плану (не) могућности једнозначног дефинисања афричке књижевности на основу језика којим се афрички писци служе.

Вали је у наведеној студији навео да „права афричка књижевност мора да буде написана на неком од афричких језика” јер би у супротном „она водила ка стерилности, некреативности и фрустрацији” (14). Да-

7 Активно се дискутовало о положају модерне афричке књижевности у бројним чланцима. На простору франкофоне Африке излазили су часописи *Présence Africaine*; *Peuples noirs, peuples africains*; *Abbia* и *L'Afrique littéraire et artistique*, а на простору англофоне Африке часописи *Black Orpheus*; *The Conch*; *The Horn*; *Okike*; *Transition*; *Ba Shiru* и *African Literature Today*. Многи од наведених часописа више не постоје, а чланци из области афричке књижевне критике се објављују најчешће у часопису *Research in African Literatures*.

8 Више информација о догађају може се пронаћи на интернет страници <<https://chimurengachronic.co.za/wp-content/uploads/2017/04/excerpt-congress-for-cultural-freedom-1962-conference-of-african-writers-of-english-expression.pdf>>.

том (1974: 1) сматра да књижевност написана на аутохтоним језицима Африке који познају писмо омогућава „имагинативну и суштинску везу са аутохтоном усменом традицијом”, односно, како Каудвел (1977: 145) наводи „књижевност има задатак да одржи заједничку машту једног друштва тако да његови чланови могу да каналишу своју енергију у правцу изградње и одржања сопственог друштва”.

Нгути ва Тионго је у време Конференције афричких писаца у Кампали био студент енглеског језика и књижевности који је до тада написао два романа на енглеском језику (*Не њлачи дејше, Река између*). Помно је пратио дебате током конференцијских дана и своја запажања о истим најоштрије изнео у студији *Деколонизација ума: политика језика афричке књижевности* тврдећи да конференција није одговорила на захтев да се дефинише статус језика афричке књижевности. Уместо тога се показало, како Тионго (1986: 20) наводи, да су сви приморани да прихвате „фаталистичку логику неприкосновеног положаја енглеског језика у нашој књижевности”. Писање књижевних дела на страном језику, попут енглеског, француског или португалског, недопустиво је и представља издају сопственог бића, свог народа и своје земље. Тионго види продужетак колонизације ума у активној употреби језика некадашњих колонизатора у процесу стварања књижевних споменика афричке традиције. Он сматра да је писање на аутохтоним језицима неопходан корак ка утемељењу културног идентитета и стицању независности од вишевековне европске колонизације. У складу са својим уверењима да је афричку књижевност могуће писати искључиво на једном од афричких језика и под афричким именом⁹, Тионго се одриче крштеног имена Џејмс и након два романа издата на енглеском језику наставља да пише и објављује на свом матерњем језику кикију¹⁰ сматрајући да је то једино исправно како би била написана права афричка књижевност која се обраћа афричким читаоцима са циљем њиховог оснаживања у правцу борбе против домаћих и страних тлачићких система. Ва Тионго је у чланку под називом *О писању* закључио

9 Тионго је у каснијим есејима попут *Империјализам и језик* заступао идеју мултикултурализма, премда се то не слаже са његовим ставовима изреченим кроз бројне есеје и студије, као и животне одлуке. Тионго живи у Лондону и издаје дела истовремено и на кикију и на енглеском језику.

10 Прво дело објављено на матерњем језику кикију јесте *Ngaahika Ndeenda* (*О женићу се кад ти будем желео*). Тионго је ухапшен након објављивања и изведбе комада на импровизованој сцени. Провео је годину дана у кенијском затвору без праве оптужнице. Током боравка у затвору пише новелу *Ђаво на крсту* у којој проговара о утицају који имају новчане инвестиције са Запада на процес обликовања политичког и културног живота у Кенији. Од тада живи у егзилу у Лондону. Током вишемесечног боравка у Кенији 2004. године за потребе промоције свог рада и предавања на факултетима, Тионго је био нападнут у хотелској соби. Био је покраден, а његова жена силована. Напад на Нгутија ва Тионга и његову породицу протумачен као је знак да кенијска влада још увек не подржава његово писање на кикију језику и тумачи га као оружје уперено против владајућег режима.

да би „афрички писац требало да пише на језику који би му омогућио да ефективно комуницира са земљорадницима и радницима у Африци; другим речима, он би требало да пише на афричком језику.[...] Књижевност на афричким језицима ће имати значење за масу и приближиће се њиховој стварности.” (Тионго 1985: 151, цитирано у Мбеле 1992: 145) Нгуги Ва Тионго је у малом броју својих савременика пронашао истомишљенике који су се тако жустро борили за искључивост при одабиру језика на коме би била написана афричка књижевност.

Нигеријски писац Чинуа Ачебе сва је своја дела написао и објавио на енглеском језику. Сматра се да је афричка књижевност препозната као таква тек објављивањем Ачебеовог романа *Све се распада* (1958) на енглеском језику¹¹. У многобројним есејима који представљају Ачебеов осврт на Конференцију афричких писаца у Кампали примећује се одбрана употребе енглеског језика као позитивног наслеђа колонизације. У чланку под називом *Полиџика језика Ачебе* (1989: 268) бележи да је мало који догађај у Африци био тако спектакуларан као ерупција афричке књижевности која је „осветљавала тамо и овамо оно што је било подручје таме”, алудирајући на мноштво дела о Африци насталих из пера Европљана кроз која се учвршћује слика о Африци као мрачном континенту. На Тионгове оптужбе да он пише искључиво на енглеском језику и да тиме издаје свој народ Ачебе (исто) одговара следећим речима:

Ја пишем на енглеском. Енглески је светски језик. Али ја не пишем на енглеском *зашто што* је то светски језик. Мој однос према свету је подређен мојом повезаношћу са Нигеријом и Африком. Нигерија је реалност коју не могу да игноришем. Одлика те стварности је да се велики део послова на дневном нивоу одвија на енглеском. Уколико Нигерија жели да постоји као нација, њој не преостаје ништа друго него да више од две стотине својих националности држи заједно путем страног језика, енглеског.

Ачебе је желео да укаже на то да се енглески језик, језик некадашњег колонизатора, показао као једино ефикасно средство у обраћању свим етничким заједницама које чине нигеријско друштво¹². За њега је разумљиво да ће писање на енглеском језику допрети до већег броја читалаца него

11 Пре романа *Све се распада*, чије објављивање Запад незванично признаје за почетни тренутак развоја афричке књижевности, објављена су два значајна дела афричких писаца написана на француском језику. Леополд Седар Сенгор објавио је *Анџолозију афричких песника* 1948. године, а пре њега је Еме Сезер објавио *Запис о повраћку у завичај* 1939.

12 Забележен је разговор са Чинуом Ачебеом поводом објављивања енглеске верзије романа *Све се распада*. Како Галагер (1997: 260) бележи, Ачебе је тужним гласом објаснио да његов матерњи језик Игбо постоји на бројним дијалектима зависно од села до села. Мисионари су покушали да уобличи Игбо писмо, али је услед постојања бројних варијетета настало шест писама истог језика „без лингвистичке елеганције, природног ритма и оралне аутентичности” (Ачебе у Галагер 1997: 260). Зато је немогуће написати дело на Игбо језику премда оно слави народ који тај језик говори.

писање на једном од више стотина мањих афричких језика. То је била идеја која је водила Ачебеовог сарадника Улија Бајера да 1961. године оснује Мбари клуб (енг. Mbari Club) у Ибадану, западној Нигерији. Чланови овог друштва били су Чинуа Ачебе, Воле Сојинка, Габријел Окара, Кофи Авонор и други афрички писци који су објављивали поезију, кратке приче и студије на енглеском језику у којима су озбиљно промишљали питања која се тичу дефинисања афричке/афричких књижевности. Ачебе је указао на то да је енглески језик постао неопходно средство за постизање националне комуникације и политичке и социјалне унификације. На Тионгове оптужбе да је Ачебе ставом да би требало да афричка књижевност буде написана на неком од европских језика обесмислио афричку књижевност, Ачебе (1975: 62) у чланку под називом *Афрички писац и енглески језик* одговара да је „афричка књижевност збир повезаних јединица – сума свих националних и етничких књижевности Африке”. Одатле се може закључити да се национална књижевност пише на званичном језику, што је у случају већине афричких земаља енглески или француски језик, док је етничка књижевност написана на неком од аутохтоних језика и сматра се делом националне књижевности. Уколико књижевност буде написана на једном од светских језика, она неће допрети само до страних читалаца већ и до домаћих, па се не може говорити о томе да ће афричке заједнице бити оштећене. У писању на страном језику Ачебе види нови глас из Африке који проговара о афричком искуству на светски познатом језику (64). За разлику Нгугија од Ва Тионга који је искључив по питању језика на коме пишу афрички аутори, Чинуа Ачебе се залаже за употребу енглеског језика јер га посматра као оружје које ће уперити ка свету. „Овај језик ми је дат и имам намеру да га употребим” (66), додао је он у наведеном чланку и сврстао себе у ред оних који употребу језика некадашњег колонизатора виде као прилику да постану део његовог система и да проговоре против њега његовим језиком који су себи прилагодили. Ачебеово становиште побија тврдњу Спивак да подређени не може да говори¹³, било на свом или на језику колонизатора.

Како Луис Нкоси, писац из Јужне Африке који је више од 30 година провео у егзилу у Америци, наводи, веома је тешко једнозначно дефинисати који језик би био најприкладније средство за писање дела афричке књижевности. Он тврди да у сваком писању писац мора да савлада језик и да пронађе прикладан израз за идеју коју би желео да артикулише (наведено у Мбеле 1992: 146). Абиола Иреле (1981: 55–56), нигеријски академик који је подржавао Нгугија ва Тионга у напорима да се кроз реч написану на аутохтоном језику очува аутентичност афричких етничких заједница, сматрао је да ће писац најбоље писати своје дело уз помоћ медија који може да контролише. Као закључак Ирелиног (1981: 44) промишљања о односу између језика и књижевности намеће се његова тврдња да је

13 G. C. Spivak (1988), *Can the subaltern speak?*, Basingstoke: Macmillan.

„афричка ситуација у овом случају обележена аномалијама које се тичу изобличења критичких вредности”. Истовремено је изразио забринутост за то какво значење има афричка књижевност за шаренолику афричку публику коју чини велики проценат неписменог становништва. За њих се чак и књижевност написана на неком од аутохтоних језика чини елитистичком и доступном само описмењеном становништву.

Било би сасвим погрешно протумачити наведене две струје као посве супротне и непомирљиве. Чинуа Ачебе је сматрао да је одабир енглеског језика више ствар практичности. Ни на једном месту није изјавио да је против писања афричке књижевности на аутохтоним језицима Африке. У чланку *Афрички писац и енглески језик* нагласио је да га изузетно радује чињеница да су афрички језици живи и да има писаца који на њима пишу (Ачебе 1975: 66). Као један од доказа да Ачебе није имао намеру да афричко културно наслеђе постави као нижеразредно у односу на колонијално говори чињеница да се залагао за писање на енглеском језику уз активно уметање афричких конструкција, пословица и речи. Његов енглески, који је предмет многих истраживачких радова из области књижевности, представља африканизован енглески. Ачебе додаје у наведеном чланку да он осећа да „енглески језик може да носи терет мог искуства. Али то мора да буде нов енглески који је још увек повезан са својим домовином, али измењен тако да одговара новом афричком окружењу” (Ачебе 1975: 62). Сличног је става био Габријел Окара, нигеријски песник и писац, који је сматрао да би било најподесније преводити дела са неког од афричких на један од доминантних светских језика, али под условом да се испоштује сопствени систем (Окара 1963: 15). Ни Нгуги ва Тионго није противник превођења својих дела на светске језике. Он сматра да она морају да буду написана на аутохтоном језику, па тек онда преведена¹⁴. У интервјуу за *The Guardian* поводом објављивања нове књиге под називом *Осигуравање базе: Повећање видљивости Африке на светској позорници*¹⁵ Нгуги ва Тионго је изјавио да је „улагање у сопствену културу и ресурсе оно што се зове обезбеђивање базе” (Нгуги у Маршел 2018). Он верује у културну размену и књижевност у преводу, али је неопходно пре тога „повезати се са базом, а тек онда са светом. [...] Као афрички народ морамо да се побринемо да наши језици, наши ресурси – целокупност нашег бића буду основа из које крећемо у свет” (исто). Чинуа Ачебе је у ранијем чланку под називом *Размишљања о афричком роману* изнео став да би требало да буде јасно да је енглески језик део Африке, као што су свахили или арапски, и да „језик којим причају Африканци на тлу Африке и језик на коме пишу оправдава себе” (1975b: 50). Писање о афричком искуству на енглеском језику мора се посматрати као један од легитимних начина обезбеђи-

14 Његове се књиге истовремено издају на гихују (издавач Heinemann са седиштем у Најробију) и на енглеском језику (Heinemann у Лондону).

15 Ngũgĩ wa Thiong'o (2016), *Securing The Base: Making Africa Visible in the Globe*, New York: Seagull Books.

вања базе. Ачебе сматра да је најзначајније то да афричка књижевност говори о Африци. Африка се у овом контексту не сме посматрати само као географска одредница на коју би била смештена радња романа који се убраја у ред дела афричке књижевности већ се Африка мора посматрати као „метафизички простор” (исто), као једна перспектива из које се појми свет. По Ачебеу, афричка књижевност живи, без обзира на одабир језика, све док се афричка перспектива и афричко искуство активно књижевно уобличавају.

Последње дело које се може посматрати наставком дебате о положају афричке књижевности јесте студија Мукоме ва Нгугија, сина Нгугија ва Тионга, под називом *Усион афричког романа*¹⁶ у којој се он активно бави питањем језика афричке књижевности. Нгуги проширује спектар тема и пита се шта за афричку књижевну традицију представља то што се не приступа критички делима написаним пре Макарене конференције и онима који нису били учесници исте? (наведено у Батиа 2018) У својој студији Нгуги долази до закључка да је конференција у Кампали допринела развоју мишљења да афрички језици нису прикладни за филозофска промишљања, али да су погодни за изражавање идиома, пословица и кратких прича (исто). Он изражава забринутост за то како ће се савремена афричка књижевност написана у дијаспори, попут оне која настаје из пера Чимаманде Нгози Адичи или Новиолет Булавајо, повезати и читати у оквиру афричке књижевне традиције која почива на аутохтоним гласовима које Запад не признаје. Као једино решење Нгуги увиђа да је неопходно познавати све три равни афричке књижевности – књижевност насталу за време колонизације, у време покрета деколонизације и дела периода (пост)колонијализма, што наводи на то да би требало да дела написана пре конференције у Кампали буду доступна књижевној критици и ширем читалачком аудиторијуму.

Дебате о одабиру језика којим би требало да се писци који се сврставају у ред афричких књижевника служе приликом књижевног уобличења свог дела не јењавају, премда је у случају савремених писаца који не живе на афричком тлу приметно да се најчешће служе енглеским и француским језиком и да не сматрају да их писање на страном језику ограничава.

КО ЈЕ АФРИЧКИ ПИСАЦ?

На конференцији у Кампали 1962. године дискутовало се о томе шта одликује афричког писца, али се на основу доступног материјала закључује да конференција није одговорила на захтев једнозначног дефинисања питања његовог идентитета. Синтагма „афрички писац” може се односити на писца који потиче са афричког континента и који не мора нужно да пише о Африци, као и на писца који не мора да потиче или

16 Mukoma Wa Ngugi (2018), *The Rise of the African Novel: Politics of Language, Identity, and Ownership*, University of Michigan Press.

настањује афрички континент, нити се служи неким од афричких језика, али узима афричке теме за централну грађу својих дела. Нгути ва Тионго је у делу *ДекOLONИЗАЦИЈА УМА* нагласио да је од изузетне важности дефинисати ко сме да пише дела која ће се убрајати у категорију афричке књижевности и, по њему, тај услов испуњавају они који пишу о Африци на неком од афричких језика¹⁷. Велику дебату о идентитету афричких писаца изазвало је објављивање књиге *Ка декOLONИЗАЦИЈИ афричке књижевности* (1985)¹⁸ у којој су њени аутори осудили приближавање оних који се убрајају у ред афричких писаца западним књижевним моделима и облицима и позвали на повратак афричкој традицији. За разлику од Тионга који је искључив када је реч о дефинисању профила афричког писца, Чинуа Ачебе поставља пред афричког писца захтев да говори о темама које се тичу Африке, њеног становништва и проблема са којима се они сусрећу без обзира на одабир језика и дела планете који он настањује или из кога долази.

Исељенички таласи који су уследили по окончању процеса колонијализације афричких земаља одвели су више милиона људи са афричког континента у правцу Америке и Европе у којима су се образовали тзв. нови центри афричке/афричких књижевности. Промена места боравка, смена генерација која се рођењем укореењује у ново неафричко тло, ново окружење и другачије могућности и ограничења утичу на измену спектра тема којима се савремени афрички писци баве, али и учвршћује традицију писања дела афричке књижевности на страном језику.

Последње две деценије обележила је експанзија књижевних дела написаних пером писаца који не живе на афричком континенту и не пишу на неком од афричких језика, али имају афричко порекло и тематизују проблеме са којима се они као појединци и као припадници афричких дијаспора сусрећу, као и потешкоће које карактеришу садашњост заједница у Африци¹⁹. Многи аутори који се сврставају у ред афричких писаца доживели су планетарни успех на књижевној сцени. Овенчани су значајним књижевним наградама²⁰ и њихова се дела преводе на бројне светске

17 Нгути ва Тионго изразио је забринутост за то да писац припада оној традицији чији језик користи за свој уметнички исказ. Као пример је узео случај Џозефа Конрада, наводећи у интервјуу за часопис *The Nation* да је посве сигуран да Конрадово писање на енглеском језику никако није допринело развоју пољске књижевности (Имани 2018).

18 Chinweizu, Onwuchekwa Jemie, Ihechukwu Madubuike (1985), *Toward the Decolonization of African Literature: African Fiction and Poetry and Their Critics*, Enugu: Fourth Dimension Publishers.

19 Више о савременим афричким писцима, темама њихових дела и њиховим стремљењима в. Купер: *Нова генерација афричких писаца* (В. Cooper, *A New Generation of African Writers: Migration, material culture & language*, Rochester: Boydell & Brewer, 2008).

20 Абдулразак Гурна – Нобелова награда за књижевност (2021); Чимаманда Нгочи Адичи – Писци Комонвелта за најбољи дебитантски роман (2005), Наранџаста награда за белетристику (2007); Бен Окри – Букурова награда (1991); Дејмун Галгут – Букурова

језике, али питање њиховог идентитета као афричких писаца не престаје да буде тема којом се академска заједница бави. „Процват афричких писаца је невероватан феномен”, навео је Мантија Диавара у интервјуу за *New York Times*, додајући да су афрички писци на листама најпродаванијих књига, да добијају најбоље критике и да освајају најпрестижније награде у Америци и Великој Британији. „Они имају више идентитета, говоре више језика и указују на начин на који је Запад деценијама уназад обликовао Африку”, додаје Диавара (наведено у Ли 2014). Пишући рецензију за *Књижу афричких крајњих прича*²¹ Петина Грабах је закључила да „ова антологија сведочи о невероватном таленту континента и његове дијаспоре”, да указује колики значај има награда Кејн за афричку књижевност што потврђује Диаварин став да су афрички писци из дијаспоре веома читани (наведено у Атре 2013). Може се закључити да савремени афрички писци махом из дијаспоре проговарају у име оних чији се глас не може чути. Истовремено се уочава да су писци са афричког континента, чак и када пишу на енглеском језику, али издају у Африци, сврстани на маргину и да њихова дела не допиру до великог броја читалаца.

Заједничко већини савремених афричких аутора јесте борба против сврставања њиховог имена и рада у одређену категорију. Једна струја савремених писаца сматра да је употреба категорије „афрички писац” расистички конотирана, док други сматрају да је постојање наведене категорије оправдано и поносни су на њу. Маза Менгисте, етиопско-америчка књижевница, убраја се у ред оних који не мисле да је од највећег значаја сврстати афричке писце у одређену категорију на основу њиховог порекла. У чланку под називом *Шта ти чини правом Африканком?*, објављеном у часопису *The Guardian*, Менгисте наводи да писце сувише често питају о њиховом идентитету и језику, а не о свету који стварају (Менгисте 2013). Менгисте сматра да су савремени афрички писци при сваком јавном наступу изложени питањима попут: „Да ли себе сматраш афричким писцем?” (исто), само због тога што не насељавају афрички континент и зато што се богато изражавају на језицима некадашњих колонизатора. Како не постоји јасан критеријум на основу ког би се они могли сврстати у ту категорију, као ни истинска потреба да се писци уоквирују у (не)постојеће оквири, чини се да је немогуће дати прави одговор на ово питање. Менгисте додаје да је потреба да се афрички писци изнова уоквирују и преиспитују узрокована тиме што се њихова дела на Западу веома добро продају. Из наведених примера у чланку се може закључити да је проговарање о искуствима из перспективе Африканаца на течном енглеском, француском, холандском или неким другим језиком за Запад једна врста контрадикције између стварности и стереотипне представе о Африканцима која датира из (пред)колонијалног периода.

награда (2021); Топ Фоларин – Награда Кејн (2013) ; Мохамед М. Сар – Гонкурова награда (2021) и др.

21 Helon Habila (2012), *The Granta Book of the African Short Story*, London: Granta Books.

Таје Селаси је у говору одржаном у Берлину 2013. године довела у питање не само исправност употребе појма афричка књижевност, алудирајући на то да тај појам истовремено обухвата и редуцира културно, језичко и духовно богатство Африке, већ се дотакла и проблематике дефинисања идентитета афричког писца. Селаси је упитала – „Да ли је важно одакле писац долази? Да ли то утиче на начин на који он пише?“ (Селаси 2013) – указавши на неодрживост идеје да се у модерном свету писци категоришу на основу географских одредница. Селаси наводи да је категоризација књижевности према континенту са ког потичу њени ствараоци, па и језику који (не) користе ствар прошлости.

Упорно инсистирање на томе, говорећи о случају афричког континента, указује на занемаривање сложености афричких култура и креативности афричких аутора. Уколико је књижевност универзална – како се тврди – онда нам је потребна таксономија која није заснована и која не подржава расне разлике, већ она која рефлектује рад људског срца. (Селаси 2013)²²

Многи попут Таје Селаси сматрају да је њихов идентитет обележен и обogaћен подељеношћу њиховог унутрашњег бића на прошлост у Африци и садашњост на Западу. Абдулразак Гурна, попут раније Нгугија ва Тионга, наводи у есеју *Писање и место* (2004) да је период његовог детињства и ране младости обликован како причама и звуцима из афричког света тако и сазнањима које су донели западњаци. Он верује да је његов књижевно-стваралачки свет условљен културним утицајима који су до њега допирали и да то дефинише његово стваралачко биће које се не да сврстати ни у једну категорију. Чимаманда Нгози Адичи која потиче из Нигерије, али живи у Америци, опире се било каквој категоризацији – на основу одабира језика и/или порекла – и сматра да је истовремено припадање Африци и Западу њена привилегија, али и бол. Она наводи следеће:

Ја изузетно волим и игбо језик и енглески. Енглески је за мене језик књижевности и филозофије. Али је игбо језик емоције, хумора и смеха. Игбо је нераскидива веза ка мојој прошлости, то је језик на коме је моја прабака певала. Када чујем како стари људи говоре игбо у мом родном граду Аба, увиђам да желим да мој језик није толико англонизован. Дивим се комплексности овог језика и његовим пословицама и гајим дубоко поштовање према култури која је произвела ову поезију од језика. (Адичи 2019)

22 Поједини, попут Имануела Идуме, младог нигеријског писца, сматрају да афрички писци који не живе на афричком континенту не би смели да се уврсте у тај низ. Он наглашава да у случају Селаси не може бити говора о афричком писању јер је она своју популарност стекла тако што је „свој мултикултурни идентитет претворила у бренд“ (Идума 2013), премда она наводи да пише искључиво о личном идентитету и о изазовима са којима се суочавају Африканци у Африци и ван ње како би потврдили свој идентитет (Селаси 2013).

У њеном се говору открива носталгија за старим временима, као и свест о двоструком идентитету обликованом условима у којима је расла и у којима живи и ствара. Адичи није усамљен случај на књижевној сцени. Многи савремени аутори чија се дела убрајају у афричку књижевност деле са њом тугу због расцепа личности, идентитета и језика.

Селаси сматра да би требало да савремени афрички писци буду сагледани не кроз призму порекла или језика који (не) користе, већ кроз призму космополитизма²³. Попут Ачебеа, Селаси се залаже за то да је њихов задатак побијање стереотипне слике коју Запад има о Африци и Африканцима. Она наводи да не смеју постојати категорије (географске или језичке) јер је академска заједница на Западу измислила категорије како би у њих сврстала све оно што није бело (Селаси 2015). У постојању категорија она уочава продужетак колонијалистичког размишљања. Чимаманда Нгози Адичи сматра, попут Таје Селаси, да је одабир језика којим ће обликовати своје књижевно искуство лична ствар на основу које она не би требало да буде сврстана ни у једну категорију. За њу је важно да, без обзира на одабир језика, дела афричке књижевности нуде нов поглед на Африку. Она сматра да је задатак свих да у свом писању укажу на неправде које су се дешавале и које се још увек дешавају у Африци. Адичи наводи да је у академским круговима приметно да се дела афричких писаца, без обзира на језик на коме су написана и на богатство језичког израза, још увек посматрају кроз призму антропологије, а не књижевности²⁴.

Одабир језика књижевног исказа сматра се једним од начина идентификовања аутора. У случају афричке књижевности показује се да аутори афричких дела могу да се служе како аутохтоним језицима Африке тако и неким од светских језика и да их то не ограничава у идејама и темама којима се баве. Показује се и да је идентитет афричког писца појам који се отрже јасној дефиницији услед бројних критеријума који нису једнозначно одређени. Све оне који се убрајају у ред афричких писаца, без обзира на место одакле пишу, језика на коме изражавају своје мисли и тема које разрађују у својим делима, спаја нит заједништва афричког искуства које се отрже било каквој географској и биографској референци. Африкан-

23 Нуги нуди у студији *Усион афричке новеле* концепт укоренеог трансационализма (енг. rooted transnationalism) помоћу кога се може решити проблематика идентитета афричких писаца. Он сматра да је за афричке писце веома важно да се међусобно повежу и да имају исту мисију, без обзира на место на коме живе и језика на коме пишу. Он наводи да је „проблем са њиховом претпоставком прихватање појмова као што су мањина, центар и периферија као полазне тачке чак и када их доводе у питање. Нема ничег минорног у сусрету Африканаца и Афроамериканаца.” (наведено у Батиа 2018) Повезивање афричког континента и његових дијаспора, као и превазилажење тих категорија омогућило би писцима да буду локални у било ком делу света. Овакво би повезивање произвело потпуну реконструкцију афричке књижевне традиције коју Запад, у том случају, не би могао да третира као минорну или маргиналну.

24 Интервјуу Чимаманде Нгози Адичи је доступан на <https://www.youtube.com/watch?v=Z1HUq-5j_Z8>.

ство представља израз једног погледа на свет кога деле сви они који се убрајају у ред афричких писаца без обзира на језик на коме пишу.

КОМЕ СЕ ОБРАЋА АФРИЧКА КЊИЖЕВНОСТ? УЛОГА ЈЕЗИКА У ПРОЦЕСУ ОДАБИРА РЕЦИПИЈЕНТА

У есеју под називом *Писац као учитељ* (1975а) Ачебе наводи да писац не може бити изузет из процеса реедукације друштва и да у себи мора да сажима личности историчара, аналитичара и визионара. Афрички писац органски је део друштва и он мора да управу своје делање ка поновном откривању исконског афричког идентитета. Требало би да он истакне афрички понос и достојанство и да не пише за публику, већ ради изношења истине на видело. У есеју под називом *Дужности и ангажованости афричког писца* (2009) Ачебе наводи да постаје јасно да они афрички писци који избегавају да пишу о социјалним и политичким проблемима немају будућност. Ачебе цитира речи Емануела Обиекина, нигеријског књижевног критичара, који сматра да је циљ афричког писања

да се исправе сва изобличења афричке културе, да се рекреира прошлост у садашњости како би до афричких читаоца допрло знање које ће им улити поверење у њихово културно наслеђе. Такође ће допринети просвећењу страних реципијената и помоћи им да се ослободе лажних импресија о афричкој култури које су стекли током вишевековног искривљеног представљања. (Обиекин у Ачебе 2009)

Ачебе сматра да се писац обраћа како домаћој тако и страниј публици, што је могуће једино одабиром једног од доминантних светских језика. Тионго се, имајући Ачебеа на уму, гласно пита: „Како смо ми, афрички писци, дошли дотле да будемо тако слаби у тврдњама које се тичу нашег језика, а тако жустро бранимо тврдње изречене на језику наших колонизатора?” (Тионго 1986: 9) У студији *Померање центира: Најпори ка културној слободи* Тионго наглашава да је осетио потребу да пише на кикију језику онда када је увидео да људи о којима пише никада неће моћи да прочитају његова дела. Дошао је до закључка да се „афрички писац одређује својим образовањем и језиком на коме пише” (Тионго 2004: 107). Тионго тврди следеће:

Ако пишете на страном језику, претпостављате (свидело се то вама или не) читалачку публику на страном језику. Другим речима, ако пишете на енглеском, онда претпостављате читалачку публику која говори енглески – у већини афричких земаља ово може да значи само мањинску владајућу класу, владајућу класу која је често предмет Ваше критике. Ако ја пишем на кикију (или на било ком афричком језику), онда се обраћам афричкој читалачкој публици, односно, сељацима и радницима. Зато је исправно рећи да одабир публике значи одабир класе. (исто)

Став Нгутија ва Тионга у супротности је са тврдњом Чинуе Ачебеа да писац пише услед потребе за откривањем истине, а не ради публике (Ачебе 1975а). Тионго се истовремено у студији *Декolonизација ума* пита зашто су се писци из Африке предали и зашто нису опсесивно радили на богаћењу сопствене културе и свог језика (исто), за разлику од европских писаца који су богаћењем свог језика и писањем дела на њима успели да наметну свој ауторитет на књижевној сцени²⁵.

Осим у личним ставовима аутора, одговор на Тионгово питање може се потражити у чињеници да је у Африци још увек веома сиромашна понуда издавачких кућа које би могле и желеле да прихвате рукописе написане на енглеском или на једном од аутохтоних језика Африке. То имплицитно условљава ауторе са афричког континента да пишу на страном језику и да рукописе шаљу страним издавачима. У критичком чланку под називом *Афричке књиже за зајадне очи?* (2014) објављеном у часопису *New York Times* нигеријска књижевница Адаоби Триша Нваубани говори о структурним и маркетиншким проблемима са којима се сусрећу афрички писци из Африке²⁶. На примеру Нигерије уочава да многи писци морају сами да се сналазе уколико желе да им локални издавач објави књигу. Уколико успеју у тој намери, често нису погодни кандидати за освајање међународних књижевних награда јер ти фондови теже томе да награђују дела која су објављена код својих издавача. Нваубани наводи да ће локални издавачи радије прихватити да објављују дела афричких аутора које је Запад већ препоручио и уврстио на листе најчитанијих књига, него да улажу у непознате локалне таленте. Нваубани је у наведеном чланку проблематизовала теме којима се афрички аутори баве и које им омогућавају

25 Као начин да се дела у складу са императивом ког су Нгути ва Тионго и Чинуа Ачебе поставили у погледу поруке коју би требало да афричка књижевност носи ка реципијенту, али и како би избегли окове западњачког издаваштва група младих аутора из Африке осмислила је платформу *Vadilisha Poetry X-Change* доступну на мобилним телефонима. Како *The Guardian* наводи, на платформи се могу пронаћи аудио-записи преко 400 песника из 24 афричке земље који читају своје песме на преко 14 различитих језика (Смит 2015). *Vadilisha Poetry X-Change* представља највећу аудио-архиву афричке поезије на свету. Један од оснивача, Оки Ндибе, рекао је да је разлог зашто су се афрички писци угледали на Запад тај што афрички писци немају приступ својој културној баштини јер се она преносила углавном усменим путем.

26 Осим Египта, у коме је према статистици из 2010. године објављено 12.000 нових наслова, само се Јужноафричка република издваја од других афричких земаља по највећем броју објављених књига (око 5000 годишње). Најмање књига на годишњем нивоу објављено је у Оману (7) и Буркини Фасо (12). Мора се нагласити да се интернет претрагом наилази на веома мали број релевантних података који најчешће нису правомерно ажурирани. Наведени подаци доступни су на сајту <<https://wordstrated.com/number-of-books-published-per-year-2021/>>. Један од најпоузданијих извора статистичких података о годишњем броју наслова по земљи била је УНЕСКО *статистички годишњак* (енг. *UNESCO Statistical Yearbook*). Услед спорне релевантности и квалитета достављених података УНЕСКО је 2001. године обуставио објављивање статистичких извештаја.

да се нађу на листама најчитанијих. Из наведеног се читава један вид продужетка колонизације унутар које афричку књижевност и њен успех дефинише Запад јер сви они који не пишу на језику некадашњег колонизатора и немају могућност да објављују своје књиге нису предмет читања, изучавања и дискусија, како у Африци, тако и ван ње. Она је закључила да издавачи из Лондона и Њујорка највише одобравају „књиге које ће Западу пружити дивљачку забаву (приче о етничком чишћењу, деци-војницима, трговини људима, диктатурама, злоупотребама права). Исти стереотипи за које Африканци често тврде да их се гнушају имају тенденцију да формирају темеље за наше књижевне успехе” (исто).

Издавачи из Лондона су 2016. године одбили да објаве књигу *Киншо*, угандске ауторке Џенифер Макумби, додавши да је „сувише афричка за британске читаоце”. Књига је освојила Награду за кратку причу из Комонвелта, а по објављивању је у уводу написано следеће:

Ако морате да пишете о Африци, онда пишете о диктаторима, етнографији и рату; Ово су врсте прича које потврђују оно што људи већ ’знају’ о Африци. А ако морате да пишете о Уганди, онда усред акције поставите белог човека. Пишите о Африканцима који су напустили Африку и мигрирали у САД или Европу. Пишите о заоставштини колонијализма. Ако не можете да учините Европу херојем приче – а ових дана, не можете – онда барем можете да учините Европу зликовцем. (Макумби 2017: 8)

Арон Бади је на овом месту указао на ограничења са којима се сусрећу афрички аутори који пишу на неком од светских језика по питању одабира тема, јунака и радње. Бен Окри, нигеријско-британски писац, у чланку под називом *Менишална ширанија удаљава афричке писце од сјаја* објављеном у часопису *The Guardian* подржао је Бадијеву тезу и навео да афрички писци немају слободу да пишу о чему желе јер их је Запад оковао и довео до тога да се афричка књижевност чита као књижевност јада, сиромаштва и ропства (Окри 2014). Он додаје да западне читаоце занимају теме као што су ропство, сиромаштво, полигамија, грађански ратови и расизам и да их не интересује права Африка чиме се потврђује изјава Чимаманде Нгози Адичи да се афричка књижевност још увек посматра кроз призму антропологије (Адичи 2019а).

Из наведеног се показало да одабир језика некадашњих колонизатора за језик књижевног уобличења пружа веће могућности да дела која се убрајају у ред афричке књижевности буду одштампана и доступна већем броју читалаца. Истовремено се читава да Запад још увек није спреман да афричкој књижевности омогући да заузме већи простор на књижевној сцени и да на његовим језицима проговори о правој Африци која Западу никада није приказа у својој стварности. Цензурисање тема о којима би се кроз дела афричке књижевности написаних на једном од доминантних светских језика могло проговорити указује на дубоку укореењеност идеје о доминацији Запада на пољу културе, али се истовремено може проту-

мачити и као знак да Запад у све већем броју остварења афричке књижевности у којима се тематизују (колонијална) прошлост и последице исте види опасност по очување сопственог система изграђеног делом на негативној слици о афричком континенту помоћу које је вишевекововно насиље у том делу света било легитимисано.

ЗАКЉУЧАК

Пред овај рад је постављен захтев да се на основу ставова теоретичара афричких књижевних студија и савремених афричких писаца сагледају изазови одабира језика на коме ће настајати афричка књижевност, као и последице истог. На основу изложеног учава се да су дела афричке књижевности језички хетерогена и да је језик непоуздан критеријум за дефинисање савремене афричке књижевности. Показало се да се дела афричке књижевности пишу у далеко већем броју на језицима некадашњих колонизатора – енглеском, француском и потругалском – него на неком од аутохтоних језика Африке, што се, како је у раду и показано, може одредити као природан след узевши у обзир то да су са једне стране, услед вишедеценијске колонизације, европски језици усвојени и да се активно користе на тлу Африке, док, са друге стране, многи писци који се могу убрајати у ред афричких писаца живе ван афричког континента и сматрају неке од светских језика за матерње језике и једино подесно средство изражавања. У раду је указано на то да је превазиђено дефинисање афричке књижевности као такве на основу одабира језика којим ће се писци служити. Наглашено је да би требало да афричка књижевност, без обзира на језик на коме настаје, буде сагледана у новом светлу, као део светске књижевне баштине који се обраћа како становницима афричког континента тако и реципијентима из других делова света. Наведено је да су писци афричке књижевности, без обзира на то на ком језику пишу, суочени са цензуром и једном врстом лингвистичког и тематског империјализма чијих окова још увек не могу да се ослободе.

Удруженост писаца који се могу сврстати у ред аутора дела афричке/ афричких књижевности у напорима да прекину окове које су наметнули колонијализам, расизам и насиље и да црно-бело слику Африке обоје њеним бојама улива наду да ће афричка књижевност бити слободна и да ће кроз њу моћи да се чују и аутохтони гласови Африке у својој богатој разноликости. Овај рад представља позив за будућа истраживања критеријума на основу којих би савремена афричка књижевност могла да буде дефинисана.

ЛИТЕРАТУРА

- Адичи 2019: C. N. Adichie, I am proud to be a product of Igbo land – Chimamanda Adichie, *Vanguard*, Januar 2019, <<https://www.vanguardngr.com/2019/01/i-am-proud-to-be-a-product-of-igbo-land-chimamanda-adichie/>>, 31. 1. 2023.
- Адичи 2019а: C. N. Adichie, Shut up and Write, *New Statesman*, Jan 2019, <<https://www.newstatesman.com/culture/2019/01/shut-up-and-write>>.
- Атре 2013: L. Attree, The Caine Prize and Contemporary African Writing, *Research in African Literatures*, vol. 44, no. 2, pp. 35–47, <https://www.jstor.org/stable/10.2979/reseafritelite.44.2.35?read-now=1#page_scan_tab_contents>, 2. 2. 2023.
- Ачебе 2009: C. Achebe, The Duty and Involvement of the African Writer, *Blackpast*, April 2009, <<https://www.blackpast.org/global-african-history/1968-chinua-achebe-duty-and-involvement-african-writer/>>, 30. 1. 2023.
- Ачебе 1975: C. Achebe, The African Writer and the English Language, in: Achebe, *Morning Yet on Creation Day: Essays*, London: Heinemann, pp. 62–68.
- Ачебе 1975а: C. Achebe, The Novelist as Teacher, in: Achebe, *Morning Yet on Creation Day: Essays*, London: Heinemann, pp. 42–45.
- Ачебе 1975б: C. Achebe, Thoughts on African Novel, in: Achebe, *Morning Yet on Creation Day: Essays*, London: Heinemann, pp. 49 – 54.
- Ачебе 1989: C. Achebe, The Politics of Language, From “Politics and Politicians of Language in African Literature”, Doug Killam (ed.), *FILLM Proceedings*, Guelph, Ontario: University of Guelph.
- Алисон 2013: S. Allison, The Caine Prize controversy: How African do you have to be?, *Daily Maverick*, <<https://www.dailymaverick.co.za/article/2013-07-11-the-caine-prize-controversy-how-african-do-you-have-to-be/>>, 20. 1. 2023.
- Батиа 2018: G. Bhatia, African Literature’s Unending Battle With the Language Question, *The Wire*, Jul 2018, <<https://thewire.in/books/african-literatures-unending-battle-with-the-language-question>>, 2. 2. 2023.
- Ва Тионго 1986: N. wa Tiong’o, *Decolonising the Mind: the Politics of Language in African Literature*, London: Portsmouth, N. H. J. Currey; Heinemann.
- Ва Тионго 2004: N. wa Tiong’o, *Moving the Centre: The Struggle for Cultural Freedoms*, Oxford: Currey.
- Вали 1963: O. Wali, The Dead End of African Literature?, *Transition*, no. 10, pp. 13–15, <https://doi.org/10.2307/2934441>, 1. 2. 2023.
- Галлагер 1997: S. V. Z. Gallagher, Linguistic Power: Encounter with Chinua Achebe, *The Christian Century*, Vol. 114, No. 9, pp. 206–261.
- Гурна 2004: Gurna, *Writing Place*, <<https://www.worldliteraturetoday.org/blog/essay/writing-place-abdulrazak-gurnah>>, 1. 2. 2023.
- Датом 1974: O. R. Dathome, *African Literature in Twentieth Century*, U.S.A.: Heinemann.
- Идума 2013: E. Iduma, *No Selasi, African Literature Exists*, <<https://www.mriduma.com/no-selasi-african-literature-exists/>>, 5. 2. 2023.
- Инани 2018: R. Inani, Language Is a ‘War Zone’: A Conversation With Ngūgī wa Thiong’o, April 2018, *The Nation*, <<https://www.thenation.com/article/archive/language-is-a-war-zone-a-conversation-with-ngugi-wa-thiongo/>>.
- Иреле 1981: A. Irele, *The African Experience in Literature and Ideology*, London: Heinemann.
- Каудвел 1977: C. Caudwell, *Ilusion and reality: A study of the sources of poetry*, London: Lawrence and Wishart Ltd.

- Ли 2014: F. R. Lee, *New Wave of African Writers With an Internationalist Bent*, *New York Times*, <<https://www.nytimes.com/2014/06/30/arts/new-wave-of-african-writers-with-an-internationalist-bent.html>>, 13. 1. 2023.
- Макумби 2017: J. N. Makumbi, *Kinto*, Oakland: Transit Books.
- Маршел 2018: K. Marshall, Ngũgĩ wa Thiong'o: 'Resistance is the best way of keeping alive', *The Guardian*, March 2018, <https://www.theguardian.com/books/2018/mar/12/ngugi-wa-thiongo-wrestling-with-the-devil-interview?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=sr&_x_tr_hl=sr&_x_tr_pto=sc>, 15. 1. 2023.
- Мбагву и Обиора 2007: D. U. Mbagwu/T. Obiorah, African linguistic situation and Africa's development, *Journal of Religion and Human Relations*, pp. 145–153.
- Мбеле 1992: J. Mbele, Language in African Literature: An Aside to Ngũgĩ, *Research in African Literatures*, Vol. 23, No. 1, The Language Question, pp. 145–151, <<https://www.jstor.org/stable/3819956>>, 14. 1. 2023.
- Менгисте 2013: M. Mengiste, What makes a 'real African'?, *The Guardian*, Jul 2013, <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/jul/07/african-writers-caine-prize>>, 1. 2. 2023.
- Нваубани 2014: A. T. Nwabani, African Books for Western Eyes, *New York Times*, nov. 2014, <https://www.nytimes.com/2014/11/30/opinion/sunday/african-books-for-western-eyes.html?_r=0>, 14. 1. 2023.
- Окара 1963: G. Okara, African Speech... English Words, *Transition*, No. 10, (Sep., 1963), pp. 15–16, <<https://www.jstor.org/stable/51000341>>, 14. 1. 2023.
- Окри 2014: B. Okri, A mental tyranny is keeping black writers from greatness, *The Guardian*, Dec 2014, <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/dec/27/mental-tyranny-black-writers>>, 15. 1. 2023.
- Саид 2011: E. W. Said, Globalizing Literary Study, *PMLA*, vol. 116, no. 1, pp. 64–68. <<http://www.jstor.org/stable/463641>>, 25. 1. 2023.
- Селаси 2013: T. Selasi, African Literature Doesn't Exist, <<https://literaturfestival.com/wp-content/uploads/ilb-OpeningSpeech-2013-en.pdf>>, 4. 1. 2023.
- Селаси 2015: T. Selasi, Taiye Selasi: stop pigeonholing African writers, *The Guardian*, Jul 2015, <<https://www.theguardian.com/books/2015/jul/04/taiye-selasi-stop-pigeonholing-african-writers>>, 28. 1. 2023.
- Смит 2014: D. Smith, Poetry in motion: mobile site brings new audience to African writers, *The Guardian*, Dec 2014, <<https://www.theguardian.com/world/2014/dec/29/africa-poetry-badilisha-mobile-phone-site>>, 15. 2. 2023.

CHALLENGES OF DEFINING (POST)COLONIAL AFRICAN LITERATURE ON THE BASIS OF THE LANGUAGE CHOICE OF LITERARY EXPRESSION

Summary

The (post)colonial and (post)migrant experience of Africa is translated into oral and written testimonies that preserve the memory of the colonial past, the struggle for liberation, as well as the struggle for the sustainability of African identities in a (post)colonial world marked by new forms of colonialism, migration, nationalism, displacement and hybridization. These heterogeneities showed the need to explore whether and how it is possible to define contemporary (post)colonial African literature taking into account the multiplicity of languages in which it was produced. Relying on the works of theorists of African literary studies and the views of

contemporary writers of African literature, this paper presents the complexity of unambiguously defining contemporary (post)colonial African literature through the analysis of three basic lines – the language of African literature, the identity of the African writer and the choice of the audience to whom it addresses.

Keywords: African literature, language, language question, (post)colonialism, African writers, identity, Ngugi wa Tiongo, Chinua Achebe, Africa, West

Nataša P. Rakić

